

Osvrti i kritike

Postavljanje spomen-ploče **Baltazaru Bogišiću** u povodu 175. obljetnice rođenja. Pariz, 18. prosinca 2009.

U povodu 175. obljetnice rođenja hrvatskog znanstvenika, pravnog historika, kodifikatora i dopisnog člana Francuske akademije Baltazara (Balda) Bogišića, a na inicijativu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) i u suradnji s Veleposlanstvom Republike Hrvatske u Francuskoj, u Parizu je 18. prosinca 2009. otkrivena spomen-ploča na pročelju zgrade u Rue des Saints-Pères 71/73, u 6. pariškom okrugu u kojoj je Bogišić živio od 1876. do 1907. i napisao najveći dio svojih znanstvenih radova. Spomen-ploču od bračkog kamena izradio je konavoski klesar Mihovil Šuljak.

U ime Veleposlanstva Republike Hrvatske, proslavi su nazočili veleposlanik Mirko Galić, Andrej Plenković, zamjenik, i Claude Grbeša iz Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske u svojstvu koordinatora proslave, a Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti su predstavljali akademik Franjo Šanjek i Stane Đivanović, viša kustosica i voditeljica Zbirke Baltazara Bogišića HAZU u Cavtatu. Proslavu su uveličali i akademik Alain Plantey iz Francuskog instituta - Akademije moralnih i političkih znanosti, čiji je Bogišić bio dopisni član, te istaknute osobe francuskog i hrvatskog političkog, kulturnog i gospodarskog života, kao i nekoliko stanara zgrade.

Uvodni nastup Claudea Grbeše

Claude Grbeša, bivši prvi tajnik Veleposlanstva Republike Hrvatske u Republici Francuskoj, pozdravio je skup u ime Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske i u svojstvu koordinatora proslave.

Nakon što je pozdravio nazočne i predstavio glavnog gosta, francuskog akademika Alaina Planteya, istaknuo je da je zgrada nekad bila u vlasništvu Augustina Sagereta, velikog botaničara, a u njoj je od 1898. do 1915. također živio romanopisac i francuski esteta Rémy de Gourmont. Postavljena

spomen-ploča Baltazaru Bogišiću na pročelju je zgrade br. 71/73 u ulici des Saints-Pères, u 6. pariškom okrugu (*arrondissement*), u kojemu je Bogišić živio od 1876. do 1907. i napisao najveći dio svojih znanstvenih radova.

Napomenuo je da je Bogišićeva spomen-ploča na zahtjev stanara, zbog arhitektonskih razloga, identična već postojećoj spomen-ploči na pročelju zgrade, posvećenoj francuskom romanopiscu Rémyu de Gourmontu, te na njoj stoji samo "Ovdje je živio Baltazar Bogišić - 1876.-1907." Zahvalio se kućnom savjetu što je na svojoj izvanrednoj skupštini, održanoj 14. prosinca 2009, dao suglasnost za postavljanje veće ploče u pasažu pokraj one posvećene francuskom botaničaru Augustinu Sageretu, na kojoj će biti navedene glavne značajke Bogišićeve biografije i činjenica da je bio istaknuti hrvatski znanstvenik, pravni povjesničar, kodifikator i dopisni član Francuske akademije.

U svom je govoru podsjetio da je u istoj pariškoj četvrti, na broju 6 u Rue de Seine, u 18. st. neko vrijeme živio drugi slavni hrvatski znanstvenik, filozof, član Francuske akademije znanosti, isusovac Ruđer Josip Bošković, čiju će 300. obljetnicu rođenja Republika Hrvatska svečano proslaviti 2011. godine.

Prije samog čina otkrivanja spomen-ploče, Claude Grbeša pročitao je ulomke dirljivog pisma ondašnje kućepaziteljice zgrade Mathilde Gauthier upućena Bogišićevoj sestri Mariji Bogišić Pohl u Cavtat 31. listopada 1908. godine.

Nastup akademika Alaina Planteya

Akademik Alain Plantey opisao je Bogišića kao intelektualca *par excellence* i poliglota, naglasivši da je on u svoje vrijeme bio jedan od najproduktivnijih dopisnih članova Francuske akademije moralnih i političkih znanosti, te mu je posebno drago što je Bogišić bio član Razreda za zakonodavstvo, javno pravo i sudsku praksu, čiji je on trenutno predsjednik. Bogišić je ostavio brojne pisane tragove koji su dandas vidljivi u arhivu Akademije. Akademik Plantey je među ostalim otkrio da je Bogišiću nakon njegove smrti Akademija moralnih i političkih znanosti odala veliku počast komemoracijom ispod kupole

Francuskog instituta. Naglasio je bogatstvo hrvatske kulture, posebice antičku baštinu Dalmacije. Akademik Plantey je nekoliko puta posjetio Hrvatsku u pedesetim i šezdesetim godinama, kada je održao ciklus predavanja o ljudskim pravima. Izvrstan poznavatelj pravnog mehanizma arbitraže i općenito diplomatskih pregovora, izrazio je spremnost da pomogne Republici Hrvatskoj u rješavanju graničnog spora sa Slovenijom.¹

Interventi dr. Marie-Thérèse Lacombe i Maryse Sitbon

Gradonačelnika 6. pariškog okruga Jean-Pierra Lecoq predstavila je vijećnica dr. Marie-Thérèse Lacombe (UMP-Radikali). Rodom iz Gvajane, Marie-Thérèse Lacombe istaknula je da je ponosna što je na području 6. pariškog okruga živjela još jedna tako intelektualna osoba kakav je bio Baltazar Bogišić.

Predsjednica kućnog savjeta Maryse Sitbon iskazala je zahvalnost u ime stanara i iznijela istinu da nitko od suvlasnika nije do 2008. znao za Bogišića, a još manje da je ovaj ugledni znanstvenik iz Hrvatske trideset godina živio u njihovoj zgradi, što im je bilo drago otkriće. Postavljena spomen-ploča povećat će vrijednost njihove tek obnovljene zgrade.

¹ Alain Plantey je bio predsjednik Francuskog instituta i akademije moralnih i političkih znanosti 1996. Sudionik Francuskog Pokreta otpora, bio je jedan od najbližih suradnika generala de Gaullea. Kao član Državnog savjeta sudjelovao je u pripremi Ustava V. Republike. Bio je također dugogodišnji član Upravnog vijeća Zaklade Charles de Gaulle u kojoj danas obnaša funkciju predsjednika žirija (u kojemu je također član Bernadette Chirac) za dodjelu „Nagrade nade“ (*Prix Espoir*). Pravnik, diplomat, sveučilišni profesor, održao je brojna predavanja širom svijeta, te je autor impresivnog broja znanstvenih i stručnih radova posvećenih ustavnom pravu, upravi, nacionalnoj i međunarodnoj javnoj službi, diplomatskim pregovorima. Od 1988. do 1997. g. bio je predsjednik Međunarodnog arbitražnog suda (za trgovinske sporove) pri Međunarodnoj gospodarskoj komori, a sudjelovao je također u radu Međunarodnog vijeća za športsku arbitražu (ICAS).

Govor predstavnika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademika Franje Šanjeka

Gospode i gospodo,

Ekscelencijo, gospodine Mirko Galiću, veleposlaniče RH u Parizu,

Akademice Plantey, predsjednice Odsjeka za moralne i političke znanosti Francuske akademije,

Izuzetna mi je čast i zadovoljstvo u ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pozdraviti sve Vas ovdje prisutne u povodu 175. obljetnice rođenja, a u prigodi otkrivanja spomen-ploče uglednom hrvatskom znanstveniku Baltazaru Bogišiću.

Htio bih ponajprije zahvaliti Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Parizu, bez čijeg zauzimanja ova manifestacija ne bi nikad bila održana. Isto tako zahvaljujem gđi Marysei Sitbon, predsjednici kućnog savjeta i suvlasnicima prostora na kojem se nalazimo, bez čije podrške ne bi bilo moguće postaviti našu spomen ploču.

Baltazar Baldo Bogišić (1834-1908), pravnik, polihistor, etnograf i kolekcionar, velikan hrvatske i južnoslavenske pravne povijesti, koji je svojim nepatvorenim humanizmom i širinom duha svladavao europske zemaljske granice od Rusije do Engleske i od Njemačke do Italije i Mediterana.

Rođen je 20. prosinca 1834. u Cavtatu nedaleko Dubrovnika, gdje provodi mladost. Nakon završene nautičke škole, po očevoj želji posvetio se gospodarstvu i trgovini, ali se 1858. odlučio nastaviti školovanje. Nakon ispita zrelosti u mletačkom liceju Sv. Katarine (1859) odlazi u Beč, gdje upisuje studij prava. Daljnje studije prava, filozofije, povijesti i filologije nastavlja u Berlinu, Parizu, Münchenu, Heidelbergu i Giesenu, gdje je 1862. promaknut u doktora filozofije disertacijom o uzrocima poraza njemačke vojske u habsburškim ratovima. Dvije godine kasnije na Bečkom je sveučilištu promaknut u doktora pravnih znanosti. Kao bibliotekar bečke Dvorske knjižnice upoznat će najznačajnija slavenska imena u književnosti, znanosti i umjetnosti (Franc Miklošič, Franjo Rački, Izmail Ivanović Sreznjevski, Gjurio Daničić, Vatroslav Jagić). Prionuvši uz slavenofilске ideje, potaknuo je osnivanje Slavenske biblioteke (1865).

Tih bečkih godina sa zanimanjem istražuje pravne običaje i najstarije pravne tekstove južnih Slavena, o čemu objavljuje studije »O važnosti prikupljanja narodnih pravnih običaja kod Slavena« (1866), »Pravni običaji u Slavena« (Zagreb, 1867) i »Građa u odgovorima iz različitih krajeva slavenskog juga« (Zagreb, 1874), u kojima rezimira građu iz narodnog prava Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Tracije. Godine 1869. na Novoruskom sveučilištu u Odesi preuzima katedru povijesti slavenskih prava. Na poziv crnogorskog kneza Nikole i uz suglasnost ruskog cara Aleksandra II. izradio je "Opći imovinski zakonik za kneževinu Crnu Goru", svojevrsni *Code civil*, koji stupa na snagu 1. srpnja 1888. godine. Za boravka u Parizu, gdje s manjim izbivanjima boravi između 1874. i 1907. godine, u uglednoj *Revue de droit international et de législation comparée* 1886. objavljuje raspravu »A propos du code civil de Monténégro: quelques mots sur les principes et la méthode adoptés«.

S posebnim je interesom proučavao obiteljske zadruge kao prvotni oblik društvene zajednice u južnih Slavena, zagovarajući potrebu održavanja načela združnoga prava. U svojim etnografskim i pravnim studijama isticao je povijesnu samoniklost narodnog prava, te pravnu samosvijest i individualnost slavenskih, napose južnoslavenskih naroda. Bogišićevu znanstvenu pozornost privlačila je i pravno-povijesna problematika starog Dubrovnika (»Glavne crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku«, *Rad JAZU*, 5, 1868; »Le statut de Raguse«, *Nouvelle revue historique du droit français et étranger*, Paris, 1893). U francuskim je arhivima prikupljao izvornu građu o uroti zrinško-frankopanskoj (*Acta coniurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan*), koju je objavio u Zagrebu 1888. godine.

Baltazar Baldo Bogišić bio je u pravom smislu erudit. Pravni stručnjak, etnograf, filozof i poihistor, govorio je sedam jezika. Bio je član nekoliko europskih akademija: jedan od osnivača Hrvatske akademije, koja se 1861. pojavljuje pod imenom *Académie des sciences et des arts des Slaves du sud*, dopisni član Francuskog instituta - Akademije moralnih i političkih znanosti, Razreda za zakonodavstvo, javno pravo i sudsku

upravu (od 7. siječnja 1888), te član Društva za poredbeno pravo (*La Société de législation comparée*). U srpnju 1883. bio je odlikovan Palmatom oficira narodne prosvjete (*l'Officier de l'Instruction publique*), a 1893. imenovan nositeljem ordena Legije časti kojim ga je odlikovao predsjednik Carnot.

Vrlo bogata korespondencija učenog Hrvata (preko 10.000 pisama) otkriva nam preko 200 pariških adresa ljudi od znanosti s kojima je Baltazar Baldo Bogišić korespondirao. Neka nam bude dopušteno spomenuti nekoliko najpoznatijih: pravnik i pravni povjesničar Rodolphe Dareste de la Chavanne, pravnik i orijentalist Emile Auguste Picot, lingvist i istaknuti slavist Louis Paul Marie Leger, pravni povjesničari i sveučilišni profesori Ernest Désiré Glasson i Gustave Emile Boissonade, arheolog Henri Gaidoz, poznati tiskar i izdavač Georges Chamerot, da spomenemo samo najpoznatije.

Narušena zdravlja, Baltazar Baldo Bogišić uputio se prvih proljetnih dana 1908. godine preko Beča u toplije dalmatinsko podneblje, u posjet domovini i rodnome Cavtatu. Oslabljena srca i bez snage, u vili milosrdnih sestara Sv. Vinka u Rijeci, 24. travnja 1908. završen je životni tijek ovog svestranog europskog i hrvatskog učenjaka i kolekcionara, koji je mir našao na groblju Sv. Roka u rodnome Cavtatu, gdje su javnosti izloženi njegov arhiv, knjižnica i zbirka umjetnina, nad kojima budno bdije ovdje prisutna ravnateljica gospođa Stane Đivanović.

Današnje postavljanje spomen-ploče na zdanju koje predstavlja Bogišićev pariški dom (*Rue des Saints-Pères 71-73, Paris VIe*) dio je zahvalnosti kojim Republika Hrvatska i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti odaju priznanje svome zaslužnom članu.

Govor Stane Đivanović

Poštovana gospodo i dragi prijatelji,

Čast mi je pozdraviti vas u ime Zbirke Baltazara Bogišića Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Cavtatu s kojom sam sudbinski zblížena kao njezina dugogodišnja kustosica i voditeljica. Srdačno zahvaljujem što ste u ovo uvijek užurbano adventsko vrijeme ipak uspjeli

Slika 1. Claude Grbeša, bivši prvi tajnik Veleposlanstva Republike Hrvatske u Parizu, akademik Franjo Šanjek, član Razreda za društvene znanosti HAZU i akademik Alain Plantey, predsjednik Razreda za zakonodavstvo, javno pravo i sudsku praksu Akademije moralnih i političkih znanosti Francuskog instituta

doći do ovog mjesta i podijeliti s nama radost svečanog otkrivanja spomen-ploče Baltazaru - Baldu Bogišiću, doista iznimnu čovjeku i znanstveniku, uglednu Europljaninu svoga vremena, nedvojbenu prvaku hrvatske i šire južnoslavenske pravne povijesti; strastvenu i zanesenu istraživaču i kolekcionaruru koji je svoju bogatu ostavštinu oporučio zavičajnome Cavtatu. Hvala vam što svojom nazočnošću uveličavate ovaj dugo očekivani čin trajnog obilježavanja njegove pariške adrese, jakog "sidrišta" uz koje je naš gospodar Baldo bio vezan više od 30 godina.

Rijetko bliz vremenski razmak čak triju njegovih obljetnica u tijeku prošle i ove godine - 100. godišnjice smrti, 175. rođenja i 100. obljetnice utemeljenja njegove Zbirke u Cavtatu - potaknuo je razne oblike kulture sjećanja na našeg istaknutog

znanstvenika: održana su dva međunarodna znanstvena skupa (jedan u Rijeci i Cavtatu, i drugi u Zagrebu, Cavtatu i Crnoj Gori), položeni su brojni vijenci na Bogišićevu grobnicu smještenu na prelijepom groblju Sv. Roka u Cavtatu, a u njegovoj matičnoj ustanovi priprema se memorijalna izložba kao muzeološki aspekt kulture sjećanja. Svemu tome prinosimo i ovu spomen-ploču od bračkog kamena koju je izradio naš vrsni konavoski klesar Mihovil Šuljak i otkrivamo je upravo na datum Bogišićeva rođenja. Predajemo je s punim povjerenjem sadašnjim i budućim stanaarima i vlasnicima kuće, sa željom da je s ponosom čuvaju kao osebujan trag kozmopolitizma koji je gospodar Baldo svojim životom i djelom ugradio u ljepotu ovog povijesnog pariškog ambijenta.

Slika 2. Mirko Galić, veleposlanik Republike Hrvatske u Francuskoj, dr. Marie-Thérèse Lacombe, vijećnica 6. pariškog okruga, akademik Franjo Šanjek, Maryse Sitbon, predsjednica Kućnog savjeta u Rue des Saints Pères 71-73, Claude Grbeša, akademik Alain Plantey i Stane Đivanović, viša kustosica, voditeljica Zbirke Balda Bogišića u Cavtatu Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku

Iskazujem srdačnu zahvalnost svima koji su sudjelovali u realizaciji našeg memorijalnog projekta koji na osobit, Bogišićevski način povezuje Hrvatsku i Francusku - Cavtat, Zagreb i Pariz: veleposlaniku Republike Hrvatske, g. Mirku Galiću, posebno g. Claudu Grbeši, bivšem prvom tajniku Veleposlanstva, koji je svojom koordinacijom najviše pridonio uspjehu našeg nauma, napose mojemu kolegi i dragom prijatelju g. Ivanu Videnu iz Dubrovnika na poticaju, upornom posredovanju i podršci.

S najdubljim poštovanjem i sentimentom pozdravljam akademika Alaina Planteya, predsjednika Razreda za zakonodavstvo, javno pravo i sudsku praksu Francuskog instituta, koji nas je obradovao svojom prisutnošću i riječju u ovoj svečanoj prigodi. Prisijećam se načas raznolike i

bogate francuske baštine pohranjene u Zbirci Balda Bogišića HAZU u Cavtatu - njegova francuskog mobiljara, svakovrsnih muzealija, više od tisuće radova francuskih autora od 17. do 19. st. u grafičkoj zbirci; rukopisa, inkunabula i knjiga francuske provenijencije u njegovoj knjižnici, francuskih odjeljaka u arhivskom fondu, te stotina Parižana i ostalih francuskih imena, sve Bogišićevih suradnika i prijatelja čija se pisma čuvaju u njegovoj korespondenciji. Sva ta dosad intaktna i neobjavljena građa, okupljena na jednome mjestu, u njegovoj Zbirci u Cavtatu, k tome Bogišićeva pisma i mnogi biografski dokumenti za koje pretpostavljamo da su sačuvani ovdje u Parizu i diljem Francuske, upravo provociraju obostrana znanstvena istraživanja, poglavito ona na području slavistike i poredbene

pravne povijesti 19. st. Prizivlje, dakako, i bližu buduću suradnju naših dviju Akademija.

Sa željom da nakratko pomaknem vrijeme barem stoljeće unatrag, odabrala sam za ovu prigodu iz posmrtno korespondencije u Bogišćevoj ostavštini jedno dirljivo pismo gđe Mathilde Gauthier, ondašnje kućepaziteljice ove zgrade, upućeno Bogišćevoj sestri, gđi Mariji Bogišćić Pohl u Cavtat 31. listopada 1908. Ulomke iz pisma pročitati će vam gosp. Claude Grbeša, koji je pismo preveo i na hrvatski jezik.

Pismo Mathilde Gauthier Bogišćevoj sestri Mariji Bogišćić Pohl

Poštovana gospođo,

oproстите mi što sam si dopustila pisati Vam nakon što nas je upravitelj naše kuće izvjestio o Vašem pismu.

Budući da se upravitelj bavi samo radovima i nema veze s najmoćnicima, nije bio upoznat s nesrećom koja Vas je pogodila (...). Između ostalog, kazala bih Vam da sam rođena u ovoj kući. Za nekoliko mjeseci napuniti ću 90 godina... Imala sam sreću i zadovoljstvo služiti tom dobrom gospodinu Bogišćiću. Vodila sam njegovo kućanstvo i pripremala mu doručak i ručak; navečer je uvijek večerao u restoramu. U tijeku 30 godina, koliko je živio u kući, imao je u službi samo mene i moga muža, koji mu je obavljao različite poslove.

Došao je stanovati u kuću 1876. godine. Ja sam mu dala u najam apartman, a napustio nas je, nažalost, u srpnju 1907, zbog loših savjeta svojih prijatelja, što nas je veoma rastužilo, jer smo ga puno voljeli budući da smo dugo bili zajedno. Navratio bi k nama s vremena na vrijeme u posjet, te nam je čak priznao da je požalio što je otišao, i da bi se, ukoliko imamo drugi slobodan apartman (jer njegov je već bio iznajmljen), rado vratio. S velikim žaljenjem što u tom trenutku nismo imali apartman, zamolili smo ga za strpljenje. Tako nas je posljednji put posjetio krajem veljače, i tada napomenuo da mu je liječnik savjetovao odlazak na jug kako bi se oporavio od posljedica svoje plućne embolije. Iako je malo smršavio, dobro se držao. Pozdravljajući nas, dodao je čak s osmjehom: pronađite mi nešto za najam do povratka. Mi bismo to učinili od srca rado da nas nesreća nije u tome

spriječila. Tako, draga gospođo, budite uvjereni da suosjećamo u Vašoj boli i primite izraze naše iskrene sućuti i poštovanja.

Iz novina smo doznali za tužnu vijest. Nismo vjerovali svojim očima (...). Taj dobri gospodin često mi je pričao o Vama, draga gospođo. Ali, kako nikada nisam imala čast upoznati Vas, nisam Vam mogla pisati.

Bitno je da imamo njegovu fotografiju, ali to nažalost nije jedna od njegovih zadnjih koje je dao napraviti pred 2 ili 3 godine. Mi imamo onu koju je poklonio mome ocu, kojega je mnogo volio, a kojega smo s velikom tugom izgubili 1890. Kao što vidite, draga gospođo, prošlo je dosta vremena, ali nas to nije spriječilo da sačuvamo tu dragocjenost u lijepom sjećanju.

Ispricavam se još jednom, draga gospođo, zbog dugog pisma, ali mene i moga muža raduje što možemo ponovno govoriti o tom dobrom, neprežaljenom gospodinu (...).

Uz izraze našeg poštovanja, molim primite, draga gospođo, naše iskrene pozdrave.

Lucien i Mathilde Gauthier
pazikuća

Ulica des Saints-Pères 71
Pariz, 31. listopada 1908.